

Інформаційний звіт

Державного комітету України у справах національностей та релігій

«Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні за 2009 рік»

(Короткий виклад)

- Вступ
- Релігійна мережа, її кадрове та матеріальне забезпечення: основні тенденції, динаміка змін, перспективи розвитку
- Міжнародна та соціальна діяльність релігійних організацій,
- їх зв'язки з одновірцями за кордоном: стан, проблеми, пропозиції
- Стан дотримання чинного законодавства щодо релігії та церкви
- Вузлові питання відносин держави і церкви. Реалізація державної політики у галузі свободи совісті і віросповідання

ВСТУП

Укріплення інститутів громадянського суспільства утверджує курс реального становлення релігійно-церковного комплексу держави, відновлення духовних цінностей, употужнення потенціалу церкви в стратегії національного розвитку. Подолання дисбалансу в релігійно-інституційному сегменті країни свідчить про відтворення мережі релігійних організацій у масштабах, необхідних для задоволення потреб віруючих. Церква зайнята активним пошуком ефективних організаційних форм свого функціонального потенціалу в рамках соціального служіння, морального просвітництва, релігійної освіти, вирішення проблем духовної консолідації суспільства.

Українська держава, послідовно дотримуючись загально визнаних та зафіксованих вітчизняним законодавством принципів відокремлення церкви від держави та невтручання у внутрішні справи релігійних організацій, всіляко сприяє налагодженню та поглибленню міжконфесійного порозуміння, опрацюванню ефективних механізмів співпраці держави і церкви в гуманітарній сфері. Результатом такого співробітництва стало зміцнення суспільного порозуміння, подолання міжрелігійних протистоянь, забезпечення захисту прав релігійних організацій, утвердження толерантності у громадянській свідомості, а кінцевою метою – побудова європейської моделі громадянського суспільства.

Релігійна мережа, її кадрове та матеріальне забезпечення: основні тенденції, динаміка змін, перспективи розвитку

Релігійна мережа в Україні станом на 1.01.2010 р. представлена 55 віросповідними

напрямами, в межах яких діє 35184 релігійних організацій (на 719 більше проти минулого року), в тому числі 33773 релігійних громад, 85 центрів та 265 управлінь, 439 монастирів, 347 місій, 76 братств, 199 духовних навчальних закладів, 12758 недільних шкіл. Справами Церкви в Україні опікується 30516 священнослужителів. Зростає видання церковних друкованих засобів масової інформації, нині їх кількість складає 377 одиниць. Для богослужінь релігійні організації використовують 22787 культових та пристосованих під молитовні споруд.

Дослідження темпів зростання кількості церковно-релігійних інституцій свідчить про те, що починаючи з 2000 р. по 2005 р. розширення релігійної мережі набуло усталеного характеру і становило 4,1-4,7 відсот. на рік. За підсумками останніх трьох років цей показник зменшився і становить: у 2007 р. – 2,3 відсот., у 2008 р. – 1,8 відсот. у 2009 р. – 2,04 відст.

Аналіз поширення релігійних конфесій, течій і напрямів, кількісних показників релігійних громад показує зменшення різниці їх чисельності в різних регіонах країни. Так, якщо на початок 1992 р. в західних областях діяло 7742 первинних осередків віруючих (59,7 відсот. від загальної кількості громад), то в 2000 р. – 41,3 відсот., сьогодні ця цифра складає 34,5 відсот. (або 11642 громад). В цьому регіоні фактично вже створена інституційна мережа конфесійно-церковних організацій майже достатня для задоволення релігійних потреб віруючих.

Другим за чисельністю релігійних організацій є центральний регіон, де з часу здобуття Україною незалежності кількість первинних осередків віруючих зросла на 5543 і становить 7762 парафії, що в процентному відношенні дорівнює 23 відсот. від загальної кількості релігійних громад.

Південний регіон характеризується найбільшим приростом релігійних громад, зокрема національних меншин. Якщо у 1991 р. загальна кількість осередків складала 956 одиниць, то сьогодні – 5853, тобто збільшення відбулося на 83,7 відсот. (4897 одиниці).

Східний регіон відрізняється найменшими показниками кількісного приросту громад та їхньою чисельністю. Тут діє 3138 парафій, що складає лише 9,3 відсот. від їхньої загальної кількості в країні.

Розподіл церковно-релігійних організацій за конфесійною ознакою свідчить про домінування в Україні православ'я, до якого входить 17499 парафій, тобто 51,8 відсот. від загальної кількості релігійних осередків країни. Водночас, прослідковується тенденція до зменшення їх питомої ваги в загальній складовій, а приріст релігійних громад є нижчим загальнодержавного показника.

Найчисельніша (11790 парафій) - Українська православна церква, мережа якої становить 67,4 відсот. православних громад країни. Майже третина – 3583 громади (30,4 відсот.) УПЦ розміщена в центральному регіоні, де найбільша їх кількість діє у Вінницькій (940) та Хмельницькій (910) областях.

Впродовж 2009 р. кількість релігійних громад УПЦ збільшилася на 251 одиницю.

Сьогодні ця церква має 179 монастирів, 34 братства, 20 духовних навчальних закладів, 13 місій та 4256 недільних шкіл.

Служителями культу церква забезпечена на 80,7 відсот.

Українська православна церква – Київський патріархат за кількістю релігійних громад (4251) посідає 2 місце в країні після УПЦ. В структурі церкви діють патріархія, 34 єпархіальних управлінь, 45 монастирів, 27 місій, 11 братств, 16 духовних навчальних закладів та 1257 недільних шкіл. Діяльність церкви висвітлюють 37 періодичних релігійних видань.

Впродовж останніх років церква розширила мережу в усіх регіонах країни. Якщо на початку свого становлення в 1993 р. вона нараховувала в західному регіоні 87,3 відсот. парафій, то в січні 2010 р. їх кількість склала 1816 або 42,4 відсот.

22,9 відсот. парафій УПЦ-КП має в центральному регіоні та 21,1 відсот. в північному. В східному та південному регіонах діють лише 13,6 відсот. від загальної кількості громад. Впродовж 2009 р. приріст парафій склав 153 одиниць або 3,6 відсот.

За період свого легального існування в Україні (з червня 1990 р.) Українська автокефальна православна церква суттєво поповнила складові своєї структури і нині має патріархію, 12 єпархіальних управлінь, 9 монастирів, 7 місій, 7 духовних навчальних закладів (200 слухачі), 301 недільну школу та 1 братство. Діяльність церкви висвітлюють 7 періодичних видань. 1197 громад обслуговуються 688 священнослужителями. На сьогодні 837 парафій УАПЦ (69,9 відсот.) діють у західних областях країни. У 2009 р. кількість громад УАПЦ збільшилася лише на 13 одиниць.

Інституційна мережа Української греко-католицької церкви почала своє відновлення у 1989 р., коли були легалізовані 132 громади, в т.ч. у Львівській області – 125 та Закарпатській – 7. Сьогодні УГКЦ нараховує 3765 релігійних організацій, в тому числі має митрополію, 3 екзархати (Києво-Вишгородський, Одесько-Кримський та Донецько-Харківський), 22 єпархіальних та чернечих управлінь, 3599 громад, 105 монастирів, 15 духовних навчальних закладів (1525 слухачів), 21 місію та 2 братства. Діяльність церкви висвітлюють 27 періодичних видань. 93,3 відсот. греко-католицьких громад знаходиться в західному регіоні України. Найбільша їх кількість у Львівській (1496), Тернопільській (769) та Івано-Франківській (650) областях. Якщо на початок 1992 р. церква мала свої осередки в половині областей країни та м.Києві, то на сьогодні громади УГКЦ діють в усіх регіонах України.

Керівні органи Римсько-католицької церкви були відновлені в Україні у 1991 р. За останні роки структури церкви набули усталеної форми, а динаміка кількісного розвитку сповільнилася. Так, у 2008 р. РКЦ збільшила свою мережу на 9 і у 2009 р. теж на 9 одиниць. Нині РКЦ має митрополію, 21 дієцезіальне та чернече управління, 909 громад, 96 монастирів (695 ченців), 41 місію, 3 братства, 8 духовних навчальних закладів (581 слухач), 524 недільні школи. Віруючих церкви обслуговують 566 священнослужителів, із них 271 іноземець. Життя і діяльність РКЦ висвітлюють 13 періодичних релігійних видань. Основна частина громад зосереджена у Вінницькій, Житомирській,

Закарпатській, Львівській, Хмельницькій областях – 64,1 відсот. (583 громади) їх загальної кількості. За період з 1989 р. (було 114) кількість громад РКЦ збільшилась на 795 одиниці або 87,8 відсот.

Протестантизм в Україні налічує 9,5 тис. релігійних організацій, що складає 27,2 відсот. від усієї релігійної мережі. Найбільш впливовою та чисельною протестантською спільнотою є Всеукраїнський союз об'єднань євангельських християн-баптистів. Структура ВСО ЄХБ складає 2725 релігійних організацій: 26 регіональних та обласних управлінських структур, 1 центр, 91 місія, 2 братства, 42 духовних навчальних заклади, в яких готується 5300 майбутніх пресвітерів, дияконів, регентів та інших служителів. 2563 громади обслуговують 2998 священнослужителів, в т.ч. 14 іноземців. Основи віровчення викладаються у 1402 недільних школах. Внутрішнє та міжнародне життя церковної спільноти висвітлюється у 14 періодичних релігійних виданнях. Кількість зареєстрованих релігійних громад ВСО ЄХБ у 2009 р. збільшилась на 13 осередків.

Другу сходинку (1692) займає Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської – п'ятидесятників. До його складу входять – 1 центр, 27 обласних управлінь, 52 місії, 2 братства, 1593 громади віруючих. Богослужбові відправи проводять 2298 священнослужителів, із них 11 іноземців.

В 17 духовних навчальних закладах проходять підготовку 950 пресвітерів і дияконів. При громадах діють 1035 недільних шкіл. Питання розвитку церкви, її релігійне життя висвітлюється у 23 періодичних виданнях. У 2009 р. кількість громад збільшилась на 38 одиниць, або 2,4 відсот. в порівнянні з попереднім роком.

Серед протестантських деномінацій помітне місце займає Українська уніонна конференція церкви адвентистів сьомого дня, яка має у своєму складі 1069 релігійних організацій: в т.ч. 1 центр, 9 регіональних управлінь, 2 місії, 4 духовні навчальні заклади, 1 братство та 1052 громади, в яких релігійні потреби віруючих задовільняють 1170 священнослужителів. Основи віровчення викладаються різним віковим групам в 696 недільних школах. Внутрішнє та міжнародне церковне життя висвітлюють 9 періодичних видань. У 2009 р. церква збільшила кількість своїх громад на 8 одиниць.

Спостерігається значне кількісне зростання організації Свідків Єгови - на цей час діють 1057 організацій.

Після здобуття Україною незалежності та прийняття Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" отримали можливість розгорнути свою діяльність нові релігійні течії та напрямки. Значну кількість громад має Новоапостольська церква – 59 осередків та Церква Ісуса Христа святих останніх днів (мормони) – 55. Кількість організацій Товариства свідомості Крішні становить 48 одиниць, в тому числі 39 громад, 1 центр, 5 управлінь, 3 духовні навчальні заклади (205 слухачів), діяльність релігійної організації висвітлюють 2 періодичні видання. Як правило, громади новітніх релігійних утворень зосереджено в південному та східному регіонах країни. Релігійні організації харизматичних церков функціонують у всіх областях країни. Найбільше їх діє в Донецькій області (понад 12 відсот. від їх загальної кількості).

Більше тисячі релігійних організацій репрезентують етноконфесійні утворення. Найбільшу частину з них зареєстровано послідовниками ісламу – 1182 організації. Іудаїзм представлений 297 організаціями, Закарпатська (угорська) реформатська церква - 118, Німецька євангелічно-лютеранська церква - 39, Вірменська апостольська церква - 28. Функціонують також поодинокі етноконфесійні громади чехів, готів, корейців, шведів, а в Автономній Республіці Крим – караїмів та кримчаків, в Херсонській та Запорізькій областях – менонітів. Найбільша частка релігійних організацій національних меншин зосереджена в Автономній Республіці Крим.

Релігійні громади всіх церков, конфесій, напрямків і течій обслуговують 30516 священнослужителів, при цьому рівень забезпеченості становить 95,5 відсот. Зокрема громадами УПЦ опікується 9518 священнослужителів (забезпеченість релігійних громад складає 80,7 відсот.), УПЦ-КП – 3041 (71 відсот), УАПЦ – 688 (57,5), УГКЦ – 2347 (65,2), РКЦ – 566 (62,5), ВСО ЄХБ – 2998 (117), ВСЦ ХВЕ – 2298 (144), АСД – 1170 (111,2).

Актуальною залишається проблема підготовки священницьких кадрів в римсько-католицькій церкві, в якій 29,8 відсот. є іноземцями (271 особа).

Релігійні організації використовують 22787 культових та пристосованих під молитовні будівель.

Відповідно до звернень віруючих, у 2009 р. передано у власність (користування) релігійним організаціям 182 культових та пристосованих під молитовні приміщення. За допомогою органів місцевої виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та залучення позабюджетних коштів впродовж 1992-2009 рр. збудовано 5672 культові споруди, із яких 251 (4,4 відсот.) у 2009 р. Провідними релігійними організаціями впродовж року збудовано: УПЦ – 127, УГКЦ – 63, УПЦ-КП – 54, ВСО ЄХБ – 8, Союзом церков ХВЕП – 10, УАПЦ – 3, РКЦ - 2 культових приміщення. В стадії будівництва знаходиться ще 2398 об'єктів. Водночас релігійні організації користуються 6797 орендованими та 966 колишніми некультовими церковними будівлями.

Допомога держави у забезпеченні релігійних організацій культовими спорудами ще не в повній мірі знімає найгострішу проблему церковного життя в країні. Рівень забезпеченості релігійних організацій молитовними приміщеннями становить 68,7 відсот., в т.ч. Закарпатська (угорська) реформатська церква забезпечена на – 89,8, УПЦ – 82,7, РКЦ - 76,4, УГКЦ – 74,7, ВСЦ ХВЕ – 66,5, адвентисти сьомого дня – 65,3, ВСО ЄХБ – 64,7, УПЦ-КП – 62,9, УАПЦ – 60,1, мусульмани – на 54,3, іудейські організації - 45,1 відсот.

В почергове користування релігійним громадам передано 283 культові будівлі.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що на сьогодні утворено мережу релігійних організацій достатню для задоволення духовних потреб віруючих. Динаміка зростання інституційної мережі свідчить про вичерпність екстенсивного розвитку релігійного середовища. Випереджаючими темпами, порівняно з традиційними церквами, зростає кількість протестантських та неорелігійних організацій, водночас зберігається

історично-притаманне домінування православ'я.

Вочевидь, що багато в чому позитивна динаміка розвитку міжконфесійних відносин в Україні залежить від діяльності консультативно-дорадчих органів всеукраїнського рівня, співпраці церков і релігійних організацій у межах громадських рад та комісій при центральних органах виконавчої влади.

Із огляду на це, Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій займає провідне місце у площині формування міжконфесійного діалогу та системи державно-церковних відносин в країні. Об'єднуючи у своєму складі провідні християнські церкви (православні, католицькі та протестантські), одне іудейське та три мусульманські релігійні об'єднання, ВРЦіРО представляє понад 90% релігійної мережі держави.

Впродовж 2009 р. Рада провела п'ять засідань свого Секретаріату, низку засідань робочої групи та Комісії ВРЦіРО з питань соціального служіння.

У діалозі з органами державної влади ВРЦіРО розглянула питання щодо вдосконалення чинного законодавства у галузі свободи совісті та діяльності релігійних організацій, заходи стосовно захисту та утвердження моральності у суспільстві, у тому числі убезпечення дітей і молоді від пропаганди аморальності, безвідповідальної поведінки та жорстокості у засобах масової інформації, оприлюднила заяву про негативне ставлення до явища гомосексуалізму та спроб легалізації одностатевих «шлюбів» тощо.

Окрім Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій на національному рівні функціонують і інші консультативно-дорадчі органи, які у різній мірі сприяють міжконфесійному діалогу. Серед них слід назвати Наряду представників християнських Церков України (Нарада Церков), Ряду Євангельських Протестантських Церков України (РЄПЦУ), Українську міжцерковну раду (УМР), Всеукраїнську Ряду Християнських Церков (ВРХЦ) та Ряду представників Духовних управлінь і центрів мусульман України при Держкомнацрелігій.

Слід зазначити, що до Ради представників Духовних управлінь і центрів мусульман України, яку 15 квітня 2009 р. було утворено при Держкомнацрелігій, увійшли керівники Духовного управління мусульман Криму, Духовного управління мусульман України «Умма», Релігійного управління незалежних мусульманських громад України «Київський муфтїят». Разом із тим, Духовне управління мусульман України та Духовний центр мусульман України не входять до складу цієї Ради, проте вони разом з Духовним управлінням мусульман Криму входять до складу ВРЦіРО.

У 2009 р. Раді духовних управлінь і центрів мусульман України було доручено підготовку до звершення хаджу – паломництва до головної святині ісламу, священної Кааби в місті Мекка, що передбачало узгодження українських квот з Міністерством у справах хаджу Королівства Саудівська Аравія для організації хаджу мусульман з України.

Діяльність інших міжконфесійних органів впродовж року була мало помітною. З одного боку, це пояснюється тим, що переважна більшість членів Наряду Церков та РЄПЦУ входять до складу Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, а тому

задовольняють потребу у міжконфесійному спілкуванні. З другого – до складу УМР та ВРХЦ входять переважно представники протестантських об'єднань, здебільшого п'ятидесятницько-харизматичного напрямку, що робить діяльність цих органів вузькоконфесійною.

Продовжувалась співпраця церков і релігійних організацій у форматі консультативно-дорадчих органів при міністерствах та відомствах.

Свою роботу активно продовжувала Громадська рада при Міністерстві освіти і науки України з питань співпраці з церквами та релігійними організаціями, яка провела кілька тематичних засідань, на яких було ухвалено низку практичних рішень. До складу Громадської ради окрім науковців, експертів та уповноважених осіб Міносвіти входять представники різних конфесій, делеговані зацікавленими членами Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій.

29 квітня 2009 р. відбулося установче засідання Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України, яка була утворена з метою налагодження тісної співпраці Міністерства з українськими церквами і релігійними організаціями для задоволення релігійних потреб військовослужбовців та духовного, морально-естетичного, військово-патріотичного виховання особового складу Збройних Сил України. Рада у справах душпастирської опіки при Міноборони у червні, вересні та листопаді провела робочі засідання, пов'язані з розробкою Концепції душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України. До складу Ради увійшли представники Української православної церкви, Української православної церкви Київського патріархату, Української греко-католицької церкви, Римо-католицької церкви, Української автокефальної православної церкви, Всеукраїнського союзу об'єднань євангельських християн-баптистів та Духовного управління мусульман України.

Водночас, започаткувала свою роботу Громадська рада при Міністерстві охорони здоров'я України з питань співпраці з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій. На робочому засіданні у вересні представники конфесій та медичної спільноти розглянули шляхи вдосконалення процесу вакцинації в Україні, обговорили проект «Етичного кодексу лікаря» та питання звуження практики абортів.

24 вересня відбулось перше засідання Комісії з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій при Кабінеті Міністрів України, яка була утворена як постійно діючий консультативно-дорадчий орган. До складу Комісії, яку очолює Віце-прем'єр-міністр України з гуманітарних питань, увійшли представники міністерств та відомств, а також уповноважені представники Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій – від християнських церков (православних, католицьких, протестантських), іудейського і мусульманського релігійних об'єднань.

У жовтні в рамках реалізації положень Меморандуму про співробітництво з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі утворила Науково-консультативну раду з питань релігії та національностей задля опрацювання проблемних питань, пов'язаних з

необхідністю аналізу публікацій та інших матеріалів на предмет розпалювання релігійної чи національної ворожнечі, образи релігійних почуттів віруючих тощо. До участі у цій раді при Комісії запрошені зацікавлені представники церков і релігійних організацій.

Таким чином можна констатувати, що Церква зайнята активним пошуком ефективних організаційних форм свого функціонального потенціалу в рамках соціального служіння, морального просвітництва, релігійної освіти, вирішення проблем духовної консолідації суспільства.

Системний аналіз процесів і тенденцій, що мали місце в релігійно-церковному середовищі держави, дає підстави констатувати, що соціально-політична стабільність країни багато в чому зумовлюється змістом та спрямованістю державно-церковних і міжконфесійних відносин, суспільною активністю релігійних інституцій. Сучасна стратегія співробітництва держави і церкви, як цілеспрямований і системний процес, має утверджувати духовну культуру, формувати поле толерантності та взаємоповаги, бути спрямованою на пошук взаємоприйнятних форм і методів розв'язання соціальних і релігійних проблем. Досягнення цієї мети можливе за умови міжконфесійного порозуміння і злагоди, поглиблення процесу подальшої інтеграції церкви в українське суспільство.

Міжнародна та соціальна діяльність релігійних організацій, їх зв'язки з одновірцями за кордоном: стан, проблеми, пропозиції

Релігійні організації продовжували активну міжнародну діяльність у напрямку зміцнення співпраці з одновірцями за кордоном, запрошення іноземних священнослужителів, проповідників, місіонерів. Так, за релігійною візою Україну відвідало 8070 іноземців, що у порівнянні з 2008 р. більше на 225 осіб. Держкомнацрелігій було надано офіційні погодження для 3607 іноземних громадян на релігійну та іншу канонічну діяльність, відповідними структурними підрозділами обласних та міських держадміністрацій – для 4464, у тому числі 2542 громадянам США, Ізраїлю - 1705, Польщі - 935, країн Азії – 403, Африки - 292, ФРН – 298, Туреччини – 155, інших країн – 1055.

Найбільше за релігійними візами Україну відвідали представники іудейських громад – 2058, церкви Ісуса Христа святих останніх днів – 1327, ВСО ЄХБ – 1284, РКЦ – 1229, харизматичних громад – 455, православних церков – 232, ХВЄП – 222, мусульманських громад – 191, Свідків Єгови - 164, УГКЦ – 144, АСД – 110, Новоапостольської церкви – 43, Церкви Христа – 33, буддистських організацій – 44, лютеранських церков – 45, товариства Свідомості Крішни - 46, інших конфесій – 444.

Релігійні інституції провели низку міжнародних конференцій. Зокрема, у Львові 9-12 липня 2009 р. відбувся 37-й з'їзд Генеральних секретарів єпископських католицьких конференцій Європи за участю делегатів з 27 країн світу; у Закарпатській області – Міжнародний форум "Відносини Церкви та Держави у ХХІ столітті", організований Союзом вільних церков християн євангельської віри, та Всеєвропейська зустріч єпископів східних католицьких церков.

Водночас, представники Духовного управління мусульман Криму взяли участь у

міжнародних конференціях і форумах в Туреччині, Азербайджані, Лівії. Віруючі християнських церков були учасниками реколекцій в Польщі, Австрії, Голландії, Бельгії, Німеччині, Швейцарії, Італії, Франції.

Держкомнацрелігій спільно з Уманською міською радою з 19 по 29 вересня 2009 р. забезпечили належний прийом 20 тисяч паломників-хасидів з 23-х країн світу під час святкування Рош-Гашана (Нового року за іудейським календарем). Представники Міжнародного благодійного фонду імені ребе Нахмана дали високу оцінку організаційним заходам української сторони, пов'язаних із забезпеченням паломництва хасидів до святих місць, в т.ч. смт. Меджибіж (Хмельницька обл.), м. Бердичів (Житомирська обл.), до поховань в Чернівецькій, Закарпатській Полтавській областях, визнаних іудейських релігійних діячів.

За звітний період в Україну від міжнародних релігійних організацій надійшло – 13 074,25 тонн гуманітарних вантажів (проти 13 316,8 тонн у 2008 р, 16 011,4 у 2007 р. та 17 248 т у 2006 р.).

Найактивнішими донорами гуманітарної допомоги виступали міжнародні релігійні організації Німеччини – 3170,80 т, США – 1799,70 т, Великобританія – 1671,20 т, Нідерланди – 967,55 т, Норвегія – 936,50, Швейцарія – 660,80 т Швеція – 554,80 т, – 146 т. Надходили вантажі з Фінляндії, Франції, Данії, Ізраїлю, Польщі, Австрії, Польщі, Росії, Білорусі, з інших країн – 301,60 т вантажів.

Найбільша кількість гуманітарної допомоги припадає на адресу релігійних організацій м. Києва – 3170,80 т, що складає 24,3 відсотки від загальної кількості, Львівської області – 1995,85 т, Волинської – 1222,80 т, Житомирської – 1097,20 т, Закарпатської – 986,30 т, Автономної Республіки Крим – 944,60 т.

З метою надання благодійної допомоги нужденним та закладам, що їх обслуговують, при релігійних організаціях в Україні діють 347 місій та 76 братств, які співпрацюють з державними органами у справах сім'ї та молоді, головними управліннями праці та соціального захисту населення, службами у справах неповнолітніх.

Водночас, релігійні організації України реалізовували різноманітні проекти доброчинної та милосердницької роботи. Здійснювалися масштабні заходи у напрямі духовної опіки та допомоги по догляду за особами, що перебувають у закладах соціального захисту – будинках для престарілих, центрах для одиноких, будинках для дітей з фізичними і розумовими вадами тощо. При релігійних організаціях утворюються осередки охорони здоров'я: реабілітаційні центри, лікарські кабінети, санаторії, працюють пункти безкоштовного харчування, надання побутових послуг інвалідам, ветеранам війни та праці за місцем їхнього проживання; розширюється мережа оздоровчих таборів для дітей-інвалідів та сиріт з малозабезпечених сімей; організовується проведення душпастирської роботи в будинках інвалідів, дитячих будинках та інтернатах, закладах виправної роботи для неповнолітніх злочинців.

З кожним роком ця діяльність релігійних організацій урізноманітнюється.

Зокрема, в Хмельницькій області в с. Писарівка релігійною громадою РКЦ створено будинок милосердя. Удосконалюється та поширюється діяльність членів об'єднання православних лікарів в Автономній Республіці Крим, яке налічує більше 300 осіб. Завдяки угоді між єпархією УПЦ і Міністерством охорони здоров'я АРК малозабезпечені громадяни лікуються безкоштовно, а для тяжкохворих здійснюються безоплатні послуги. Під патронатом релігійних громад АСД у с. Нові Обіходи на Вінничині та у с. Кір'яківка на Миколаївщині діють санаторії "Наш дім" та "Нове життя", у яких за сучасними медичними технологіями оздоровлюються громадяни не лише з України, а й із ближнього зарубіжжя. Програма "Тиждень жахів" зорієнтована на профілактику паління, алкоголізму, наркоманії, раннього сексу і абортів серед молоді і передбачає індивідуальні консультації з лікарями, сімейним консультантом, психологом та соціальним працівником.

Релігійними організаціями активно підтримана ініціатива щодо усиновлення дітей, позбавлених батьківської опіки. Практично на території всієї країни представниками різних конфесій облаштовуються дитячі будинки сімейного типу. Так, Свято-Вознесенський Банченський та Боянський жіночі монастирі у Чернівецькій області постійно утримують більше 150 дітей-сиріт з різними фізичними вадами та понад 100 осіб самотніх людей похилого віку.

На особливу увагу заслуговує діяльність фонду "Карітас" РКЦ та УГКЦ, який має розгалужену мережу у всіх регіонах країни. Головною метою фонду є діяльність, спрямована на надання гуманітарної, соціальної та фінансової допомоги, добродійних послуг особам, які їх потребують без огляду на їхню конфесійну приналежність. Фонд здійснює свою роботу за програмами: "Благодійна їдальня", "Довіра", "Реабілітація жінок", "Опіка вдома", "Організація дозвілля дітей з вадами розвитку", кризовий центр "Діти вулиці", "Пункт роздачі гуманітарної допомоги". Перед початком навчання проводиться акція "Сирітський портфель". Для людей похилого віку організовано роботу соціального центру, де можна отримати психологічну та юридичну допомогу.

При єпархіях УПЦ засновано відділи соціального служіння, які опікуються широкою мережею пунктів харчування для нужденних. Представники УПЦ, УПЦ-КП, УАПЦ, УГКЦ та РКЦ регулярно проводять заходи з проводів молоді до лав Української армії, беруть участь у церемоніях прийняття Присяги.

Насьогодні добродійна, соціально-гуманітарна діяльність релігійних організацій охоплює увесь спектр життєдіяльності різноманітних верств населення держави.

Стан дотримання чинного законодавства щодо релігії та церкви

За звітний період зафіксовано 19 випадків порушення чинного законодавства про свободу совісті та релігійні організації. Суб'єктами правопорушень виступали представники релігійних організацій та іноземні місіонери. Зазначені правопорушення мали місце у Вінницькій, Тернопільській, Харківській, Львівській та Чернігівській областях.

Порушень законодавства щодо релігії та церкви посадовими та службовими особами органів місцевого самоврядування та представниками правоохоронних органів не зафіксовано, але в ряді областей продовжуються судові розгляди по оскарженню представниками релігійних організацій рішень та дій органів державної влади та місцевого самоврядування.

Зафіксовано 7 порушень чинного законодавства про свободу совісті, скоєних іноземними громадянами, що перебували в Україні (Вінницька (4), Львівська (3) області).

Порушення законодавства про військову (альтернативну) службу було зафіксовано у Закарпатській області (1).

Слід виокремити конфліктні ситуації, пов'язані з поверненням (передачею) релігійним організаціям культового майна, що знаходиться у комунальній та державній власності і використовуються не за призначенням. Так, на сьогодні мають місце конфлікти щодо житлових будинків в районі Китаєво міста Києва (конфлікт між мешканцями житлових будинків і Свято-Троїцьким Китаєвським монастирем УПЦ, питання не вирішене, хоч і декілька разів розглядалось в судовому порядку), культова будівля у місті Кременець (триває судовий розгляд за позовом Тернопільської єпархії УАПЦ до Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту), будинок караїмської кенаси у місті Києві (претендують три релігійні громади, перебуває у розпорядженні Республіканського будинку актора) і т.д.

Для вирішення таких складних і довготривалих конфліктів при Кабінеті Міністрів України створена Комісія з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій. На виконання рекомендацій Комісії від 26 листопада 2009 р., в Держкомнацрелігій опрацьовується план-графік поетапного повернення (передачі) релігійним організаціям понад 150 культових споруд.

Упродовж 2009 р. в судових органах було розглянуто 18 цивільних справ за скаргами релігійних організацій: щодо частини з них судовий розгляд триває, 4 були задоволені на користь релігійних організацій, у 3 випадках судові рішення за скаргами релігійних організацій були виконані.

Більшість скарг релігійних громад стосується майнових питань: 6 – УПЦ (Закарпатська, Рівненська, Чернівецька, Чернігівська області), 2 – УАПЦ (Івано-Франківська область), 3 – УГКЦ (Івано-Франківська область), ДУМУ – 1 (Хмельницька область). З питань реєстрації статутів: 2 скарги – УПЦ (Івано-Франківська і Закарпатська області), 1 – УПЦ КП (Івано-Франківська область), 2 – УАПЦ (Львівська область), 1 – інші православні (Харківська область).

Було задоволено: 5 скарг УПЦ, зокрема, з майнових питань 4 скарги в Закарпатській, Рівненській та Чернігівській областях та 1 скарга з питань реєстрації статуту в Івано-Франківській області.

Виконано судових рішень: 3 судових рішення за скаргами УПЦ, зокрема, з майнових

питань у Рівненській області – 2 рішення, стосовно реєстрації статуту в Івано-Франківській області – 1 рішення

З метою попередження конфліктів та правопорушень у релігійному середовищі України для релігійних та громадських організацій, політичних партій, представників державних органів та органів місцевого самоврядування, окремих громадян Держкомнацрелігій та регіональні підрозділи у справах релігій проводили семінари, круглі столи, бесіди, виступи в місцевих засобах масової інформації, інші просвітницько-роз'яснювальні заходи щодо дотримання та застосування чинного законодавства України у релігійно-церковній сфері.

Вузлові питання взаємин держави і церкви.

Реалізація державної політики у галузі свободи совісті і віросповідання

Сприяння Української держави спрямоване на розвиток церкви та її суспільно значущої діяльності, концентрується на зміцненні церковної інфраструктури, здатної самозабезпечувати церкву всім необхідним для її нормальної життєдіяльності. Одним з пріоритетів державної політики щодо релігії і церкви залишаються питання повернення релігійним організаціям реквізованого в минулому церковного майна (храмів, молитовних будинків, адміністративних, монастирських, учбових та інших церковних приміщень). Інтенсивний ріст кількості церковних об'єднань значно випереджає можливості їхнього матеріального та майнового забезпечення. Це породжує напругу в релігійному середовищі, невдоволення віруючих, їхні скарги в різні інстанції щодо фактів неуваги і формалізму у цій справі з боку місцевих органів влади. Майнові суперечки в деяких населених пунктах призводять до гострого протистояння між релігійними громадами, порушення громадського правопорядку. В цій ситуації держава докладает зусиль щодо повернення церкві колишніх культових споруд і майна та сприяє релігійним організаціям у будівництві нових храмів. З огляду на це, доцільно всебічно розглянути питання церковного майна, відчуженого від церкви, і дати юридично обґрунтований висновок, що має бути повернуто негайно, що слід повернути в найближчій і більш віддаленій перспективі, а що передати взагалі не видається можливим.

Завершення процесу екстенсивного росту релігійного середовища та поява нових якісних характеристик дають підстави прогнозувати вияви підвищеної зацікавленості до співпраці церкви з іншими суспільними інституціями. Йдеться, зокрема, про систему освіти та виховання, систему охорони здоров'я і соціального захисту і т.ін. Широкі дискусії на різних рівнях засвідчили, що церква готова сьогодні позитивно впливати на освітній процес у загальноосвітніх закладах, має місце узгоджений рух у напрямку викладання курсу "Основи християнської етики" в школах. Водночас, низкою європейських країн накопичено позитивний досвід існування загальноосвітньої школи під церковним патронатом. Таким чином, церква засновує школи, а держава має змогу контролювати освітній стандарт. Існування таких шкіл великою мірою відповідає демократичним принципам, це питання все настійливіше ставиться вітчизняними церквами перед органами державної влади.

Наступне, не менш важливе. Видається необхідним здійснити і ряд додаткових заходів у плані максимального сприяння добродійній та милосердницькій діяльності церкви. Внесок релігійних організацій в цю надзвичайно потрібну в нинішніх умовах справу достатньо суттєвий. Слід зазначити, що понад 50 відсот. гуманітарної допомоги надходить до України саме по лінії церкви. Важливо, що ця допомога знаходить конкретних адресатів.

З точки зору Держкомнацрелігій, в релігійному середовищі України в осяжній перспективі зміцнюватимуться позитивні тенденції, пов'язані з утвердженням нормальної життєдіяльності релігійних організацій. Вони набуватимуть все більше ознак повноправних саморегульованих суб'єктів суспільного життя.

Враховуючи вищенаведене, Комітет вбачає серед своїх основних завдань забезпечення своєчасної комплексної оцінки процесів та симптоматичних змін, що спостерігаються в релігійному середовищі.

Впродовж 2009 р. розглянуто 5390 звернень громадян, громадських, релігійних та інших організацій, зокрема 25 звернень народних депутатів України, 341 доручення Кабінету Міністрів України, 18 доручень Верховної Ради України, 35 доручень Секретаріату Президента України, 421 документ отримано від міністерств і відомств, 472 – від облдержадміністрацій, 428 – від релігійних організацій, 401 – від заявників, 178 – від інших організацій, надано 17 релігієзнавчих висновків зацікавленим міністерствам і відомствам. Надані документи підтримки на запрошення в Україну та отримання релігійних віз 2270 іноземним громадянам. Подані клопотання до органів ВГІРФО МВС України щодо продовження терміну перебування в країні 438 представникам релігійних організацій; розглянуті звернення та надано підтримку щодо визнання гуманітарною допомогою 218 вантажів.

Прийнято до попереднього розгляду 90 матеріалів на реєстрацію статутів релігійних організацій, змін та доповнень до них. Зареєстровано 44 статuti та 44 зміни і доповнення до статутів релігійних організацій.

На особистому прийомі 312 особам надано відповідні консультації та роз'яснення з приводу конкретних питань державно-церковних відносин і державної політики в сфері свободи совісті. Проведені консультативні зустрічі з керівниками православних, греко-католицької та римо-католицької церков, протестантських, мусульманських, іудейських та неорелігійних організацій.

Проведена на державному рівні робота дала можливість уникнути негативного розвитку подій у стосунках між окремими релігійними організаціями, низки міжцерковних конфліктів і непорозумінь, сприяла подальшій гармонізації державно-конфесійних відносин в Україні. *Інститут релігійної свободи, м.Київ*
www.irs.in.ua теги: [Держкомнацрелігій](#)